

Telegraful Român

FOAIE RELIGIOASĂ EDITATĂ DE ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ A SIBIULUI

Simbolul Credinței (V)

1. Starea primordială (paradisiacă) a protopărinților

Prin credință se cunoaște că după înțelepciunea și voința Creatorului, menirea omului este să preamărească în formă superioară pe Dumnezeu, vestindu-I perfecțiunile, să se desăvârșească pe sine și să fie reprezentantul Părintelui creștin pe pământ, stăpânind spre bine lumea materială. Iar pentru ca omul să poată corespunde înaltei sale meniri, încă de la creație el a fost înzestrat de Dumnezeu cu mari și deosebite daruri, acestea făcând parte din natura sa și urmând să fie puse în conștiință și liberă lucrare despre bine, nelipsindu-i nici ajutorul harului divin.

Primii oameni, protopărinții, cei creați nemijlocit de Dumnezeu și înzestrați cu toate puterile sau darurile trupești și sufletești de trebuință spre îndeplinirea menirii lor, au fost așezați în loc potrivit rînduit pentru viața și dezvoltarea proprie omenească. Acel loc este numit obișnuit rai (Gen. 2, 8) sau paradis pămîntesc, iar starea primilor oameni de acolo, înainte de căderea în păcat, o numim stare primordială sau paradisiacă.

Darurile deosebite prin care, de la creație chiar, omul este ridicat peste toate făpturile pămîntesti, daruri pe care el le păstrează neîmpuținate în starea lui primordială, se cuprind în ceea ce se numește „chipul lui Dumnezeu” din om. „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie” (Gen. 1, 27); „Dumnezeu a zidit pe om spre nescricăciune și l-a făcut după chipul ființei Sale” (Întel. lui Sol. 2, 23); și astfel omul este „chipul și mărirea lui Dumnezeu” (I Cor. 11, 7). Așa ne spune Sfînta Scriptură; iar Sfîntii Părinți ne lămuresc în ce anume constă chipul lui Dumnezeu în om. Chipul lui Dumnezeu din om se referă la sufletul acestuia, căci Dumnezeu este duh; iar duhul este viu și are conștiință personală, cugetare proprie și voință liberă, ceea ce Dumnezeu are în chip absolut. Astfel, chipul lui Dumnezeu în om este sufletul în legătura și înclinația sau orientarea lui spre Dumnezeu; mai lămurit spus, chipul lui Dumnezeu în om sînt puterile spirituale omenești, rațiunea, sentimentul, voința, îndreptate către Dumnezeu și, prin Dumnezeu ca Părinte, și către celelalte făpturi ale Lui, către întreaga lume, anume: rațiunea în înclinație spre Dumnezeu ca adevărul absolut, sentimentul spre Dumnezeu ca frumosul absolut, voința spre Dumne-

zeu ca binele absolut, adevărul, frumosul și binele fiind valorile sau idealurile supreme, desăvîrșit reale în Dumnezeu și una cu ființa Lui neîmpărțită.

Nici trupul omnesc, operă nemijlocită a lui Dumnezeu fiind și el, nu este străin de chipul lui Dumnezeu, deși Dumnezeu nu are trup, fiindcă trupul formează o unitate vie cu sufletul, avînd posibilitatea ca cel puțin în parte, prin forma, statura, poziția și funcțiunea lui, să exprime puterea și măreția sufletului. Acest lucru reiese și din Sfînta Scriptură, în care se spune înainte de a se fi format trupul: „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră” (Gen. 1, 26), iar nu: „Să facem om și apoi să-i dăm suflet după chipul și asemănarea Noastră; și tot așa: „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său” (Gen. 1, 27), adică Dumnezeu a făcut pe om în întregimea lui după chipul Său. De aici, din nou, valoarea deosebită a trupului și grija de care trebuie să aibă parte și el în viața omenească.

Mai departe este bine să ținem seama și de deosebirea dintre chipul și asemănarea lui Dumnezeu în om, deosebire care nu este de ființă sau esență ci de grad de perfecțiune morală. Însăși Sfînta Scriptură face această deosebire, dar nu despărțire, căci atunci cînd arată planul divin privitor la crearea omului și la menirea acestuia, spune: „Și a zis Dumnezeu: Să facem om după chipul și asemănarea Noastră”, adică a Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită; iar după crearea omului se precizează: „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său.” Astfel, chipul lui Dumnezeu aparține ființei omului chiar prin creație; iar asemănarea lui Dumnezeu o are omul ca scop spre care năzuiește în sușul perfecționării sale morale. Asemănarea lui Dumnezeu este astfel chipul lui Dumnezeu în om ridicat și întărit pe treapta cea mai înaltă cu putință pentru om, ridicare și întărire posibile prin practicarea virtuții și prin harul divin care se oferă totdeauna celui care conlucrează conștient și liber cu el, în credință și iubire. Așadar, asemănarea lui Dumnezeu în om este starea de sfințenie deplină și de dreptate a acestuia sau, cum spun unii Sfîntii Părinți, conformitatea (acordul, potrivirea) morală cu Creatorul a toate, atît cît este cu putință firii omenești. Dumnezeu procedează în chipul acesta potrivit înțelepciunii, dreptății și bunătății Sale, pentru că

El binevoiește ca omul să-și cîștige și personal o vrednicie, prin strădania lui spre asemănarea cu Dumnezeu ca deplină sfințenie omenească cu putință și fericire, în vederea cărora și este creat.

În Mărturisirea Ortodoxă (I, 23), starea primordială a omului este arătată ca „starea nevinovăției sau a nepăcătuirii... În rațiunea lui Adam se cuprindeau tot felul de cunoștințe; în voința lui, toată dreptatea și bunătatea... după cît i-a fost dat lui în acel timp și după cît era trebuință”. Astfel, în această stare, chipul lui Dumnezeu în om era perfect, așa încît, urmînd povățu pămîntescă divină, protopărinții neamului omnesc erau capabili de o viață omenească desăvîrșită. Această viață are la temelie comuniunea morală cu Dumnezeu care a înzestrat pe om cu minte luminată, cu inimă curată, cu voință dreaptă, „Dumnezeu a făcut pe om drept” (Eccl. 7, 29), toate îndreptate spre Dumnezeu, cu trup deplin sănătos și fără nici un neajuns, toate neajunsurile fiind urmări ale păcatului (Gen. 3, 16—19), și i-a pregătit condiții de viață demnă ca stăpîn al lumii materiale; iar munca, avînd și ea originea în rînduiala dumnezeiască (Gen. 2, 15) și fiind mai mult punere în plăcută lucrare a puterilor trupești și sufletești, spre întărire a acestora, era, așa cum se cuvine, totdeauna a fi, mijloc demn de susținere a vieții omenești și de continuă propășire a acesteia.

Toate acestea privesc împreună arată o mare și desăvîrșită armonie în viața paradisiacă, lipsită de orice tulburare: armonie a omului cu Dumnezeu după a cărui rînduială se trăia, bucurîndu-se omul de toate darurile; armonie a omului cu sine însuși, avînd suflet lipsit de patimi și fără nici o împotrivire din partea trupului perfect sănătos și supus; armonie a omului cu natura externă care nu se opunea în nici un chip stăpînirii lui raționale. Acestora se adăuga, în starea paradisiacă, și posibilitatea nemuririi trupești, nu după fire ci ca dar divin, dacă protopărinții ar fi rămas în chip neabătut pe linia binelui. „Căci Dumnezeu n-a făcut moartea și nu se bucură de pierirea celor vii... Dumnezeu a zidit pe om spre nescricăciune... Iar moartea a intrat în lume prin pizma diavolului” (Întel. lui Sol. 1, 13; 2, 23—24), ea, moartea, fiind urmare a păcatului (Gen. 2, 17; 3, 19; Rom. 5, 12; 6, 23).

Pr. prof. Isidor Todoran

CALENDAR DE INIMĂ

Iulie

Șaguna, cîrmuitor de oameni și îndreptător de vremuri

Nicolae Iorga scria despre Șaguna, prin 1904 cînd amintirea marelui mitropolit mai era încă proaspătă: „Acest maiestros bătrîn a fost de pe scaunul său de arhieru, ca de pe un tron de rege, un cîrmuitor de oameni și un îndreptător al vremilor, cărora nu li s-a supus ca exemplarele obișnuite ale omnirii, ci le-a întors de pe povîrnișul lor spre culmea lui”. Românii de peste munți nu s-ar putea plînge că n-au avut parte, de-a lungul istoriei, de „povîrnișuri”. Au fost prea adesea tîrîți ca niște condamnați, de-aupra hăului, gata să fie împinși în neștiință. Dar nu se pot plînge nici că nu i-a iubit Dumnezeu, pentru că întotdeauna, exact cînd trebuia, o mină puternică dintre ai lor, românească, i-a tras înapoi cu putere și și-au regăsit pe loc echilibrul, tăria și mindria, speranțele și dîrzenia. Mîna aceasta s-a chemat cînd Horia, cînd Avram Iancu, cînd Șincai, cînd Bărnăuțiu, cînd mulți alții pe care îi păstrăm în inimile noastre, pe peretele cu icoane și sfinți. Cînd a fost plîmirea vremii și a nevoii mîna aceasta s-a numit Șaguna.

„Spirit gigantic”, îl numea George Barițiu. La ce să te oprești întîi, scriind despre dînsul? Ce n-a făcut el? Ce n-a fost el pentru Transilvania? Tot George Barițiu, contemporanul și preopinental său adesea polemic, din presa timpului ne spune: „Totul era de făcut și el îndată după călcarea revoluțiunii (1848 n.n.), s-a apucat de toate”.

Nu vom putea nici măcar aminti aici toate laturile activității lui bisericăști, culturale, sociale, naționale, politice și istorice. La care dintre operele sale să ne oprim mai întîi? La școlile profesionale, la seminarul său, la gimnaziile din Brașov și Brad, la „Asociațiunea Transilvană pentru literatura română și cultura poporului român”, la „Telegraful Român”, pe care Eminescu îl numea „foaia cea mai modernă de peste Carpați”, la reînvierea, în sfîrșit, a Mitropoliei Transilvaniei și la eliberarea de sub tutela ierarhiei sîrbești, tutela adăogată și ea „binefacerilor” aduse la 1700 de unitarism. Timp de 83 de ani au fost lipsiți românii de propria lor ierarhie. Aceasta era aleasă numai dintre sîrbi, sau dintre românii care își renegau originea și își slavizau numele, atît în Bănăt cît și în Transilvania. Pe bună dreptate spunea Ioan Slavici că Șaguna „le-a venit ardelenilor ca un om trimis de la Dumnezeu, și ardelenii au cunoscut că s-a ivit un Mesia în mijlocul lor”.

Șaguna a preluat în fapt cîrma națiunii sale din imperiul habsburgic, și a fost totul pentru ea: părinte spiritual și conducător politic. Acestea erau de altfel îngemănate. Eminescu îl numea „om politic din creștin pînă în tălpi”, iar despre politica lui spunea că e „sigură”. Libertatea națională și libertatea credinței ortodoxe strămoșești, ambele înăbușite, au fost dintru început țelurile luptei lui Șaguna. I se oferise Mitropolia greco-catolică a Transilvaniei; la un moment dat i s-a oferit și patriarhia Carlovișului. Se ghicea deci în el omul mare al viitorului. Le-a refuzat. A rămas al nostru, al românilor și al orto-

Dr. ANTONIE PLAMADEALĂ

Episcop

(Continuare în pag. a 3-a)

Modul de închinare al creștinului ortodox

Cuvîntul „închinare” de la vechiul cuvînt „inclinatio”, din limba strămoșilor noștri romani, are un dublu înțeles: unul laic, adică lumesc, nebisericesc, și altul religios, bisericesc. În ambele înțelesuri însă, acest cuvînt exprimă ideea de respect deosebit față de cineva, și, în același timp, ne aduce în mînte și actual văzut de înclinare a capului și a întregului corp față de persoana căreia i se dă respectul.

În înțeles laic, cuvîntul „închinare” este un act de salut respectuos, un act de salut, însoțit de o înclinare înainte sau o plecăciune în fața cuiva, căruia îi arătăm o deosebită cinstire. Prin „închinare”, mai înțelegem, de asemenea, o dedicație, adică o dăruire sau o încredințare a unei opere proprii, cuiva, în semn de omagiu sau în semn de strînsă legătură sufletească.

În înțeles religios, și mai precis în înțeles creștin, ortodox, cuvîntul „închinare” înseamnă rugăciune către

Pr. prof. Nic. Petrescu

(Continuare în pag. a 2-a)

Aniversări

200 ani de la prima carte cu alfabet latin

Formată în spațiul carpato-dunărean, ca urmare a contopirii elementului dac autohton cu elementul român cuceritor, limba română, al cărei proces lingvistic se terminase la venirea slavilor, a acceptat cu încredere din secolul al XI-lea alfabetul limbii slave, datorită conjuncturii medievale a folosirii limbii slave ca limbă oficială pentru stat și Biserică.

În ciuda folosirii limbii slave, ca limbă oficială pentru biserică și stat pînă în secolul al XVI-lea și a grafiei chirilice pînă în secolul al XIX-lea (1860), latinizarea limbii române n-a fost alterată cu nimic, ba mai mult, grație unei limbi vii populare, aceasta a fost conservată unitar în cele trei teritorii românești, despărțite arbitrar, și în acest capitol, Biserica Ortodoxă, prin unitatea de credință, a jucat un rol important. Surprinzător, prima carte românească de la Brașov „Evanghelia cu învățătură” păstrează procentul de 85% de cuvinte de origine latină, numai 8% de origine slavă și 12% de alte origini, ceea ce dovedește dimensiunile valorice ale latinității limbii noastre în contextul folosirii oficiale a limbii slave. Conștient de latinitatea limbii în epocă creștină, marele logofăt al Moldovei, Lucaci Stroici „părintele filologiei române” — cum îl denumea Hașdeu —, a scris pentru prima dată „Tatăl nostru” cu alfabet latin la 1593.

La rîndul lor, cronicarii, pătrunși de ideile pozitive ale umanismului european, care pe meștegurii românești cunoașteau particularități specifice, date fiind condițiile sociale ale celor trei țări, au fost preocupați de a fixa coordonatele originii poporului și a limbii române, cu scopul afirmării ființei noastre naționale. „Românii... de la Rîm se trag și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate” ale noastre — concluziona Ureche, avînd îndrăzneala bazată pe știință, înția oară în cultura românească să afirme originea latină a poporului și a limbii române, să vorbească de unitatea poporului român, sesizînd existența unui fond lexical latin al limbii noastre. Miron Costin, prin „Lepisețul”, dar mai ales prin lucrarea specială dedicată originii latine a limbii și romane a poporului „De neamul moldovenilor și din ce țară au ieșit strămoșii lor”, fără a cunoaște încă legile fonetice de trecere a cuvintelor dintr-o limbă în alta, fixează 87 de etimologii latine, căroră le aduce completări arheologice, etnografice, folclorice și religioase (valul Traian, inscripții pe piatră, cetăți vechi, monede vechi de aramă). În Muntenia, stolnicul savant Constantin Cantacuzino proclamă, în chip

original, cel dintîi, latinitatea și originea romană a tuturor românilor, care „toți... dintr-o ființă au izvorît și cură”, mărturisindu-și de pe poziții umaniste scopul patriotic: „fără istorie nu numai de risul altora și de ocară sîntem, ci și orbi, muți, surzi sîntem de lucrurile și faptele celor mai de mult ce într-acest pămînt s-au întîmplat.”

În condițiile iluminismului, ca fază superioară a umanismului, caracterizat prin îmbinarea luptei anti-feudale cu lupta pentru emancipare națională a românilor transilvăneni, preocuparea pentru limbă, ca argument de istorie, are loc în cadrul unei manifestări organizate, cunoscută sub numele de „Școala Ardeleană”. În fața ei de pregătire, brașoveanul Dimitrie Eustatievici, fiul protopopului Eustatie Grid din Șchei, primul director al Școlilor Naționale Neunițe din Transilvania, elaborează prima gramatică românească (1757), care dovedește folosirea și a unei gramatici latine, a lui Gregorius Molnar (Cluj, 1556), alături de modelele slave și grecești de circulație, din conștiința originii latine a limbii, în baza căreia a putut stabili pentru prima dată regulile gramaticale ale limbii române. Aceasta va fi preluată de S. Micu și Gh. Șincai prin „Elementa lingue romane sive valahicæ”, precum și de un alt brașovean, protopopul Radu Tempea V., reprezentant al unei prestigioase familii de preoți și protopopi, care prin gramatica de la 1797, fără să accepte radicalismul înlocuirii cuvintelor slave din limbă vie cu cuvinte latine — cum propuneau latinistii exagerați — conchidea că limba română trebuie apropiată „de originalul ei, adică de limba romană sau rîmlenească, căci de ar aduce-o cineva în curățenie ar fi tocmai latinească”, expresie de recunoaștere a latinității limbii, cu atât mai mult cu cît la Brașov, la biserică „Sf. Nicolae” și la școala bisericii, se cunoaște o bogată corespondență cu grafie latină, aparținînd unor dascăli și preoți ca: protopopul Florea Baran (1724), inspectorul școlii Vasile Lacea, dascălul Leonte Pușcariu, negustorul Cristof Voicu etc.

În fața acestei pregătiri bogate se impune tipărirea cu 200 de ani înainte a primei cărți românești cu alfabet latin, prin „Cartea de rugăciuni pentru evlaviea homului chrestin”, Viena 1779 semnată de cunoscutul corifeu al Școlii Ardelene, Samuil Micu, care va conferi cel dintîi scrierii cu alfabet latin misiunea revelatorie a naționalității, cu atât mai mult cu cît cartea era destinată spre rugăciune omului din po-

por. Încă în manuscrisul gramaticii sale amintită mai sus, S. Micu stabilea necesitatea scrierii limbii române cu alfabet latin. Și aici trebuie fixat neapărat o nouă ortografie, care trebuie — spunea Micu — să fie străvezie ca apa de izvor, lăsînd să se vadă pe deplin pretutindeni baza romană, piatra antică. În același scop redă normele de transcriere pe care le va folosi la sfîrșitul cărții, urmînd să restabilească grafic imaginea originară și să evidențieze substanța latină a cuvintelor eclipsate de-a lungul veacurilor de alfabetul chirilic. Bucuria reușitei sale avea să și-o exprime plastic printr-o următoare carte a sa („Dialog pentru începutul limbii române”): „De îndoiindu-mă de un cuvînt oare latinesc este, cît l-am scris cu slove sau litere latine, îndată cu strălucire i se văzu latina lui față și părea că rîde asupra mea de bucurie că l-am scăpat de solavie și de calicele cirilice petice.”

La doi ani, după „Cartea de rugăciuni...” S. Micu tipărește la Sibiu, tot în grafie latină un „Acatist sau carte cu multe rugăciuni pentru evlaviea fiestețuarui creștin”, o nouă carte de rugăciuni prefațată de un valoros cuvînt înainte privitor la reformarea limbii: „Deci — conchidea Micu — vîind a urma mai bine părintii și pre mai marii neamului nostru, decît pre cei străini și cu bun adevăr cunoscînd că mare și întru învățatură spor și întru poltie folos și întră alte neamuri învățate lauda românilor dobîndi întru aceasta, că iarăși vom lua literele noastre cele vechi și părintești...” Nu întîmplător cartea sfinții de rugăciuni a răspîndit pentru prima dată grafia latină, dată fiind bogata ei întrebuințare aîut de preoți cît și de credincioși.

Din același sentiment, „Lexiconul de la Buda”, celebrul dicționar în patru limbi inițiat de S. Micu și terminat de P. Maïor, menționa că „limba română (din dicționar) a fost scrisă pretutindeni cu litere latine pentru mai mare ușurință”.

A mai trecut aproape un secol pînă cînd Al. I. Cuza, dînd expresie sîntămîntului de veacuri a decretat înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin.

Azi, la 200 de ani de la tipărirea primei cărți cu alfabet latin, fapta lui S. Micu și a celorlalți cărturari iluminați, apare ca o piatră de temelie pusă în slujba neamului pe altarul istoriei străbune.

Prof. Vasile Oltean

În legătură cu vasul liturgic paleocreștin de la Moigrad (jud. Sălaj)

Printre descoperirile arheologice din ultima vreme, la loc de frunte se înscriu și măturile arheologice creștine. Piatra, lutul și metalul prin inscripții, simboluri, îndemnuri sau simple scrijilituri transmit generațiilor de astăzi informații despre viața spirituală și preocupările materiale ale înaintașilor noștri.

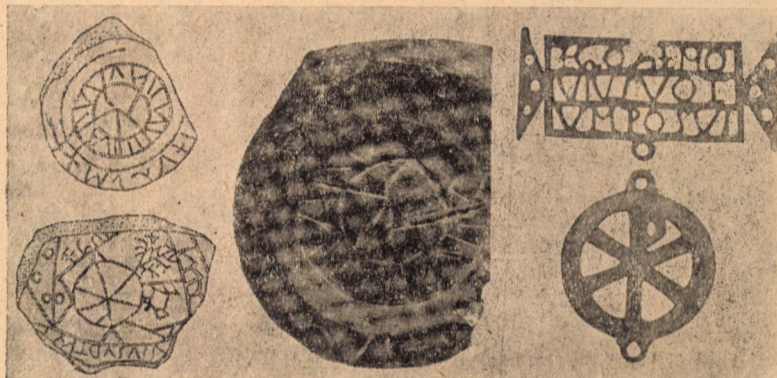
În ceea ce privește pătrunderea creștinismului la strămoșii noștri, se poate afirma că „dacii au cunoscut Evanghelia” (Tertulian, Origen, Iordanes ș.a.). Toate provinciile dacice din timpul eroului-rege, Decebal aveau unitate de credință și creștinismul pătrunzînd la dacii pontici s-a putut răspîndi ușor. Apoi, ocupația romană a intensificat predica creștină, fie prin soldați romani creștini, fie ca o manifestare a populației cucerite împotriva cultelor ofi-

3. Existența creștinismului organizat la Porolissum.

În ceea ce privește vasul în sine și interpretarea inscripției lucrurile stau, după părerea noastră, astfel: *vasul respectiv trebuie cercetat neapărat în contextul liturgic creștin, în folosința lui cultică și în funcție de simbolismul paleocreștin:*

1. Vasul de ceramică nu este „o strachină”, ci un vas liturgic binecunoscut: discul pe care se pregătea și se pregătește (proscomideste) pînă astăzi, Pîinea pentru mulțumire și frîngere (Trupul Domnului Hristos).

Nu este exclus să fi fost folosit și ca Potir euharistic pentru comunitatea creștină din Porolissum, înainte de alcătuirea rînduieilor „Sfințelor liturghii” (sec. V—VI), ceea ce indică o datare mai timpurie a vasului (sec. II—III), liturghistorii

ciale impuse de Roma. După retragerea aureliană (270—275), populația dacoromană, parte creștinată, și-a continuat activitatea și și-a intensificat cultul creștin. Așa se explică existența altor măturii arheologice creștine din perioada postapostolică, măturii provenind mai ales din Transilvania, pămînt străbun cu profunde rezonanțe istorice. Printre aceste piese arheologice se numără două geme creștine descoperite la Potaissa (Turda), datînd din sec. II—III.

Limba de cult a comunităților creștine dacoromane era limba poporului, *limba latină*. În acest sens stă măturie *Monogramul* de la Biertan cu inscripția latină: *Ego Zeno-vius votum posui*. Ex-voto-ul provine din veacul IV și constituie cea mai veche piesă arheologică creștină din Balcani. Dovadă nu numai a pătrunderii, ci și a organizării și intensificării cultului creștin. Piesa, evident, fusese așezată într-un locaș public de cult. Considerăm că Zeno-vius (creștin dacoroman) era ori șeful unui atelier, ori conducătorul (horepiscopul) unei comunități creștine. Se știe că multe ateliere de turnat obiecte de cult creștine s-au descoperit în ultima vreme, pe întreg teritoriul României. Mai mult, în unele morminte ale creștinilor dacoromani s-au găsit, pe lângă cești dacice, obiecte romane, însemne celtice și măturii creștine (ex. în Transilvania, Cultura Dridu, cimitirele de la Bratei și Gușterița din părțile Sibului).

Așadar, noile descoperiri vin să confirme și să întărească faptul că populația dacoromană nu numai că primise creștinismul ci ea se organizase și avea o manufactură autohtonă. Un rezultat firesc al acestora este vasul de lut liturgic descoperit la Moigrad, a cărui inscripție a fost citită de dr. Nicolae Gudea.

La locul descoperirii vasului au fost scoase la lumină și alte resturi de vase de ceramică folosite în cult, ceea ce nu-i exclus ca acolo să fi fost un locaș, sau atelierul de obiecte liturgice creștine.

Avînd în vedere opiniile unor specialiști se rețin următoarele:

1. Vasul dovedește clar că după retragerea romanilor în sudul Dunării, populația dacoromană a continuat să trăiască în vechea vatră;

2. Populația dacoromană a conservat nu numai limba latină vorbită, ci și pe cea scrisă;

dacoromani necunoscînd nici „Constituțiile Apostolilor” și nici Liturgiile clasice.

2. „Pasărea” este Sfințul Duh, sfințitorul darurilor în vederea împărțirii creștinilor.

3. Copacul este cunoscutul simbol al vieții (Popul cunoștinței binelui și răului din Grădina Edenului) folosit în primele veacuri ale creștinismului.

4. Monogramul (HR) de pe fundul vasului (chrisma, cum o numesc specialiștii) este utilizat ca simbol pînă la Constantin cel Mare. Organizarea cultului creștin era deja moștenită de la Sfinții Apostoli, Edictul de la Milan (313) consfințește aceasta și recunoaște libertatea de manifestare a creștinismului.

5. Pîinile „Puneri înainte” (I Regi 21, 6) sînt în număr de cinci (imaginea celei de a cincea fiind dincolo de spărta vasului), indicînd textul din Evanghelia (Ioan 6).

6. Inscriptia EGO...VIUS. sau ULUS...VOT...P (completată de dr. N. Gudea: EGO (PA)ULUS VOT(UM) P(OSUI), avînd în vedere că spărta vasului include și alte litere, îngăduie și alte interpretări; s-ar putea citi: Ego (ZENO)-VIUS VOT(UM) P(OSUI). Comparînd cele două monograme (Biertan și Moigrad), luînd seama la scrierea izbitor de asemănătoare și avînd în vedere folosirea cultică, considerăm că aceste două piese unice sînt lucrări în același atelier (cu material diferit) și pentru aceeași persoană: ZENOVIVUS, probabil primul episcop dacoroman cunoscut pînă acum în Dacoromania, cu mult înainte de Niceta de Remesiana (sec. V).

Și pentru înlăturarea îndoielii, dăm ca exemplu pentru încrustarea pe disc cu caractere latine (de această dată pe un disc de aur) — a altui nume de episcop dacoroman, în părțile dinspre mare ale Dacoromaniei, PATERNUS din Tomis.

La cele de mai sus se pot adăuga și alte poziții și interpretări, s-ar putea ca viitorul să ne aducă noi surprize și incontestabile măturii despre bogata viață spirituală și materială a strămoșilor noștri din perioada de plămădire și înflorire a civilizației dacoromane. Principal este, pe lângă toate interpretările, că avem încă o piesă creștină unică în istoria bisericească universală.

Diac. conf. P. I. David

Modul de închinare al creștinului ortodox

(Continuare din pag. 1)

Dumnezeu și către Maica Domnului, către sfinți, către îngerii buni, și este un act de adînc respect, însoțit de înclinarea corpului în față, de metanii, de încordare sufletească, de smerenie și de zdrobire a inimii, recunoscîndu-se puținătatea ființei noastre față de măreția, atotputernicia și suprema iubire a lui Dumnezeu față de noi credincioși.

Cel mai însemnat semn văzut de închinare al creștinului ortodox, este semnul sfinței cruce, pe care el și-l însemnează, pe fața sa, cu evlavie, cu profund respect și emoție. Crucea dreaptă și adevărată, ortodoxă, se face așa: se împreună, cum se cuvine, cele trei degete mari de la mîna dreaptă, căci ele închipuie Treimea cea de o ființă: Tatăl, Fiul și Sfințul Duh; cele două degete mici le lipim strîns de podul palmei, de vreme ce ele arată cele două firi ale Mîntuitorului Hristos, cît și pe Adam și Eva, care, cu smerenie și pocăință, se pleacă nedespărțitei Treimi. După aceea, ducem dreapta la frunte și zicem: „În numele Tatălui”; la piept: „Și al Fiului”; la cei doi umeri: „Și al Sfințului Duh”; iar la sfîrșit, zicem: Amin.

Tîlcuind mișcarea mîinii, pentru însemnarea cu semnul crucii pe fața noastră, Sfinții Părinți ne învață că facerea semnului sfinței cruci este cea mai concentrată recapitulare a întregii iconomii a mîntuirii sau mijlocul intuitiv prin care se poate învăța istoria mîntuirii neamului omnesc. Este, propriu-zis, un act pedagogic, prin care credinciosul își aduce aminte de toată isto-

ria mîntuirii. „Fruntea, pe care o însemnăm mai întîi cu cele trei degete ale drepte, închipuie cerul, locuința lui Dumnezeu; pieptul, pe care îl însemnăm, a doua oară, cu cele trei degete, închipuie pămîntul, pe care s-a pogorît din ceruri Dumnezeu-Fiul, „pentru a noastră mîntuire”; umerii, pe care îi însemnăm, în al treilea rînd, închipuie locul și semnul puterii divine, loc pe care și L-a reocupat, cu trupul, ca Om-Dumnezeu, Domnul Hristos, prin înălțarea la ceruri. Cum se vede, facerea semnului sfinței cruci este procedeul foarte intuitiv, pentru învățarea întregii teologii creștine, redată în cel mai scurt rezumat cu puțință. Aceasta este *tîlcuirea dogmatică* a însemnării cu sfința cruce.

Sfințul Ambrozie, episcopul Milanului, care trăiește între anii 339—397, ne dă și o tîlcuire morală, psihologică, completă a însemnării cu sfința cruce. Prin însemnarea feții sale cu chipul cinstitei cruci, credinciosul mărturisește, într-un mod foarte vizibil, în public sau în particular, în fața obștii creștine sau în fața lui Dumnezeu, că el este închinat, consacrat sau dedicat lui Dumnezeu, cu întreaga sa ființă, trupește și sufletește, lepădîndu-se de păcate și îmbrăcînd haina virtuților creștine. Acesta este înțelesul tîlcuirii Sfințului Ambrozie, care spune: „Ne însemnăm fruntea, pentru că todeauna trebuie să ne gîndim la Dumnezeu, și să mărturisim pe Hristos; *inima*, pentru că todeauna trebuie să-L iubim și să-L cinstim; *brațele*, pen-

tru că todeauna trebuie să lucrăm pentru El.”

Sfințul Apostol Pavel, mult teologhisind despre crucea Domnului, aîut din punct de vedere dogmatic, cît și din punct de vedere moral-practic (cf. I Corinteni 1, 17—18; Galateni 5, 11; 6, 12—14; Efeseni 2, 16; Filipeni 2, 8; 3, 18; Coloseni 2, 14; Evrei 12, 2), ne dă măturie despre valoarea cea mare pe care o are sfința cruce în viața sa și a noastră, desigur. El își arată sentimentele sale, personale și intime, față de crucea Domnului, în totală opoziție cu învățătorii falși; se laudă numai cu crucea Domnului, pentru că prin ea ajunge la mîntuire, scopul suprem al credincioșilor, și prin ea s-a transformat din punct de vedere moral, urcînd pe drumul desăvîșirii morale pînă acolo, că nu mai are nimic comun cu poftele, plăcerile și patimile lumii în care trăia, și de aceea, pentru el, lumea cu plăcerile ei este ca și moartă, iar el este ca și mort pentru poftele și păcatele lumetei. Iată înseși cuvintele sale: „*Iar mie să nu-mi fie a mă lauda, decît numai în crucea Domnului Iisus Hristos, prin care lumea este răstîgînită pentru mine, și eu pentru lume.*” (Galateni 6, 14).

Ceea ce însemnă crucea pentru Sfințul Apostol Pavel, același lucru trebuie să însemneze și pentru noi, credincioșii de astăzi, adică îndemnul de a omorî și noi păcatele, în noi înșine, prin osteneți și înfrînări proprii cu ajutorul lui Iisus Hristos, Care ni S-a dat pe Sine pildă, prin jertfa de pe cruce.

Scythia Minor — străveche vatră de viață monahală

În urma predicii Sf. Ap. Andrei și datorită misionarilor veniți din părțile răsăritului și din provinciile sud-dunărene ale Imperiului Roman, în Scythia Minor (Dobrogea de astăzi), creștinismul s-a răspândit încă din secolele I—II, iar viața monahală s-a dezvoltat în cadrul Episcopiei Tomisului, cea mai veche organizație bisericească (secolul III—IV), de pe teritoriul Patriei noastre.

În Acta Sanctorum se vorbește despre Teotim I, Episcopul Tomisului, că era „bărbat hrănit întru filozofie pe care chiar barbarii huni, locuitori lângă Istru, copleșindu-l cu laude și cu admirație pentru virtutea lui îl numeau zeul romanilor...” (*Fontes Historiae Dacoromanae*, vol. II, Buc., 1970, p. 711), iar istoricul Sozomen arată că „traul îi era modest, iar timpul cinei și-l fixa nu tot la aceeași oră, ci când îi era foame sau sete...”, deci când îl sileau nevoile trupului.

Sf. Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cezareei Capadociei (329—379), organizatorul monahismului cenobitic, în *Regulele sale pe scurt* pentru viața monahală, amintește și de mănăstirile de la vestul Pontului Euxin (*Ist. Bis. Române*, vol. I, 1957, Buc., p. 57).

Între călugării de seamă din aceste părți este și Sf. Ioan Casian, originar din Dobrogea, unde s-a născut în secolul IV și care împreună cu prietenul său Gherman a plecat în Palestina, Egipt, apoi în Constantinopol, Roma și Marsilia, în ultima localitate înființând două mănăstiri, una de bărbați și alta de femei, pe care le-a organizat și le-a condus. Credem că la început acesta, deși tânăr, a făcut parte dintr-un asemenea grup monahal, din Scythia Minor.

De la Sf. Ioan Casian, au rămas două importante lucrări pentru viața monahală: 1. Așezămintele vieții mănăstirești de obște, în 12 cărți, care i-a servit pentru organizarea celor două mănăstiri și 2. Convorbirile cu părinții deșertului în 24 capitole, în genul Pateniciului.

Un alt scit, numit Dionisie cel Mic sau Exiguiul, care s-a născut în secolul V, a fost, de asemenea, fiul duhovnicesc al Episcopiei Tomisului și am putea spune, reprezentantul „călugărilor sciți” la Constantinopol și apoi la Roma, unde datorită faptului că știa limbile greacă și latină, probabil, la cererea compatrioților

săi, s-a ocupat de traduceri, iar apoi a calculat era creștină, devenind astfel folositor nu numai creștinilor ci și lumii întregi.

Într-o prefață, la una din lucrările sale, Dionisie cel Mic mulțumește unui episcop Petru, pentru „hrana duhovnicescă”. De aceea, pr. prof. Ioan Gh. Coman, pe bună dreptate, apreciază, că „dacă acest episcop este unul din „călugării sciți”, e probabil că Dionisie a primit educația de la acesta într-o mănăstire sau într-o școală din Scythia Minor”.

Într-o altă prefață a unei traduceri latine, Dionisie cel Mic vorbește despre Scythia, patria sa, care „a ridicat oameni plini de căldură și minunați prin blindețea ținutei lor...” precum și de „renașterea cu harul lui Dumnezeu, prin botez, a unui număr de oameni dintre care unii sînt Fericirii părinți... oameni pe care spune el — am fost învrednicit să-i văd ducind o viață cerească, într-un trup fragil”. Aceștia, sînt desigur monahi, dintre care unii au ajuns episcopi.

În perioada sinoadelor ecumenice, care urmăreau apărarea Ortodoxiei și unitatea Bisericii, în disputele teologice care aveau loc, pe lângă ierarhii Tomisului se angajau și unii călugări ai locului.

Astfel, în conflictul provocat între Roma și Constantinopol, privind problema teologică dezbătută la sinodul din Calcedon, care s-a ținut la anul 451, s-au angajat și călugării sciți, care au apărut hotărîrea acestui sinod, referitoare la unirea ipostatică a celor două firi ale Mîntuitorului combătîndu-i pe nestoriani.

Din grupa acestor călugări sciți făceau parte Ioan Maxențiu și Leonie, Abile Mauriciu, poate și alții, ale căror nume încă nu le cunoaștem.

După distrugerea orașului Tomis, probabil în jurul anului 680, cînd episcopia de aici, fortuit și-a mutat reședința într-un alt loc, căci conform unui „catalog” vechi, în anul 883 ea încă exista, călugării care depindeau de această eparhie s-au împrăștiat și ei prin alte părți.

În aceste împrejurări, este posibil ca centrul monahal din masivul de cretă de la Basarabi (Murfatlar), județul Constanța, probabil din secolele IV—VI, să fi fost unul din locurile de refugiu. Aici se păstrează cele mai originale bisericuțe de pe teritoriul țării noastre din secolele IX—

XI, în număr de șase, precum și chilii săpate în stîncă de cretă.

Alt centru monastic a fost la Niculițel, în nordul Dobrogei, acum în județul Tulcea, unde în marginea pădurii, au fost descoperite temelile unei biserici din secolele XI—XII, cu plan triflat, cea mai veche biserică din țară de acest tip, iar în jur se află urmele unor clădiri, probabil foste chilii pentru monahi. Se crede că Ioan Maxențiu și-a avut metania și ar fi trăit într-o lavră care ar fi existat aici la Niculițel.

Avînd în vedere că localitatea Niculițel s-a numit în evul mediu „Mănăstiriște”, că în anul 1971 s-a descoperit aici basilica paleocreștină din secolul IV, a doua ca mărime din Dobrogea (36 m x 14 m) cu martirion și moaștele Sfinților martiri Zoticos, Attalos, Camasis și Filippos, că în apropiere, între minunatele dealuri împădurite, se află mănăstirile Cocoș, Celic Dere și Saon, care desigur că s-au ridicat pe locul altor așezăminte monahale mai vechi, presupunem că aici, va fi fost, măcar pînă într-un timp, reședința ierarhilor mitropoliei Vicina. De altfel, unii istorici de artă încearcă chiar să localizeze Vicina la Niculițel.

Vechea cetate bizantină Chilia din Delta și-a luat numele probabil tot de la o chilie călugărească, care ar fi existat prin părțile locului. Se crede că aici ar fi fost chiar un centru și o veche tradiție călugărească unde se trăia în condiții aspre potrivit cu practica vieții călugărești.

Permanența vieții bisericești în Dobrogea și monumentele care se păstrează din secolele IV—VI, IX—XIII, pledează pentru demonstrarea unor importante centre monahale ce s-au dezvoltat aici „în vatra rînduiriilor părinților noștri”.

În încheiere, se poate spune că monahismul românesc actual are la bază și experiența călugărească din Scythia Minor — străvechi ținut al străbunilor noștri și vatră cu vestite tradiții monahale și intensă trăire ortodoxă, care au constituit elemente importante în etnogeneza daco-românilor și urmașilor lor și sînt probe de necontestat ale continuității și statorniciei poporului nostru pe aceste meleaguri.

† EPIFANIE TOMITANUL
Episcop-vicar

Vetre de spiritualitate ortodoxă românească: Mănăstirea Moisei

Din timpuri străvechi românii maramureșeni s-au manifestat ca vajnici apărători ai Ortodoxiei, și aceasta cu atât mai mult, cu cît după cucerirea Transilvaniei de către unguri, noii stăpînituri ai acestor ținuturi, grozii și moșierii, reprezentanți ai catolicismului, au căutat cu tot prețul să-i despoaie de vechile lor privilegii, pe care le-au moștenit din moși-strămoși. Ca semne vizibile ale credinței și evlaviei lor, ei au ridicat și cîtorit numeroase lăcașuri de închinare, biserici și mănăstiri, dintre care unele au devenit adevărate vetre de spiritualitate ortodoxă românească, care însă, datorită vitregiei vremurilor, dar mai ales focului sau tunurilor generalului austriac Bucov, au fost prefăcute în ruină. Așa se face că din numărul celor 14 mănăstiri maramureșene, una singură a rămas pînă astăzi măturie a acelor vremi, supraviețuind furtunilor care s-au abătut asupra ei. Este vorba de Mănăstirea Moisei.

Așezată într-o pitorească regiune din Maramureșul voievodal, aproape de Izvorul Negru și de Izvorul

semn pe care-l avea pe umărul drept. Descoperit și recunoscut astfel, cei regăsiți s-au îmbrățișat plîngînd cu lacrimi de bucurie, după ce fiul lor le-a destăinuit motivele pentru care nu s-a mai reîntors acasă, ci s-a călugărit. Mare bucurie a cuprins pe toți cei din satul Moisei, aflînd despre reîntoarcerea lui Grigorie, acum călugărul Mihai, văzînd în aceasta un semn al lui Dumnezeu, pentru ca el să fie cel dintîi călugăr al mănăstirii. Așa a rămas el aici, spre a sluji Domnului în cătoria părinților săi.

Tradiția legendară se oprește aici, fără a fi confirmată sau infirmată de vreun document. Dar în actual cîtoricesc din 12 noiembrie 1672, făcut cu prilejul renovării și sfințirii mănăstirii de către Mitropolitul Ardealului, Sava Brancovici, este amintit protopopul Mihail Coman, care la anul 1717, după ce s-a călugărit, a ajuns starețul mănăstirii. Este posibil ca acesta să fi fost o rudenie a legendarului egumen al ei, cu 100 de ani mai tîrziu, dacă nu cumva, printr-un anacronism, s-a făcut o confu-

Dragoș, doi afluenți ai râului Vișeu, Mănăstirea Moisei se află într-o poiană încântătoare, străjuită de vîrfurile Pietrosul (2305 m) din Munții Rodnei, fiind înconjurată de jur-împrejur de o perdea naturală de brazi și molizii.

Inceputurile mănăstirii trebuie căutate la sfîrșitul veacului XVI, ori la începutul celui următor, în vremea cînd cel dintîi Domn al Țării Române, Mihai Viteazul, înfăptuise unirea celor trei provincii românești. Ea își leagă numele de cel al unei vrednice familii de români maramureșeni: „ai lui Moise” sau „Moisenii”, ai cărei înaintași urcă pînă în vremea lui Bogdan-Vodă, din posesiunile căruia a făcut parte și moșia lor, fărîmîțată însă cu vremea, ca urmare a unor donații sau moșteniri. Unul dintre stăpîniții unei părți din „moșia Moisenilor”, Moise Coman, avea să întemeieze mănăstirea, a cărei obîrșie e cuprinsă într-o legendă. Ea ar fi fost întemeiată de Moise Coman și soția sa Dochia, în amintirea unicului lor fiu, Grigorie, plecat în Moldova spre a-și găsi soție, dar care nu s-a mai reîntors acasă. Abia după ridicarea mănăstirii — ca urmare a unor arătări minunate — poposește în gospodăria lor un călugăr bucovinean ce umbla după mîlă. Fîind găzduit peste noapte în casa cătorilor mănăstirii, bătrîna Dochia descoperă în cuviosul călugăr Mihai pe fiul ei Grigorie, după o cruciuliță pe care o purta la gît, darul ei de cînd era copil, precum și după un

zic de nume. Dar cu toate incertitudinile privitoare la timpul întemeierii mănăstirii, ca și în întemeietorilor ei, amintita tradiție ne oferă unele lămîriri cu privire la situația canonică pe care mănăstirea o avea la data sfințirii ei: era metoc al Mănăstirii Putna.

Fără a se baza pe documente sigure, istoricii sînt de acord că Mănăstirea Moisei datează de la anul 1600. Singurul document în privința vechimii ei este o birnă din peretele dinspre miază-zi, cu o inscripție în limba slavonă, despre care prof. V. Brătulescu afirmă că a fost tradusă astfel: „Călugărul cu numele Iosif la Anul Domnului 1699 a ridicat această nouă biserică.” Din această inscripție rezultă că pe locul vechii biserici, sfințită în anul 1672, s-a ridicat alta, nouă, de către călugărul Iosif. Cît privește biserica sfințită de Mitropolitul Sava Brancovici la 12 noiembrie 1672, deși documentele nu precizează acest fapt, e sigur că ea n-a fost cea dintîi biserică a mănăstirii, ci una renovată, sau chiar din nou ridicată.

La sfințirea bisericii mănăstirii au luat parte nu numai credincioșii din Maramureș, în frunte cu preoții lor, ci și delegați ai unor mănăstiri din Moldova și Bucovina, în frunte cu cei ai Mănăstirii Putna. Dovadă despre aceasta este scrisoarea egumenului Mănăstirii Putna către căpeteniile orașului Bistrița, prin care se cere să li

(Continuare în pag. a 4-a)

SAGUNA...

(Continuare din pag. 1)

docșilor. „Tu Doamne — spunea el la hirotonia întru episcop —, știu că spre scopul meu a alerga doresc: pe Români Transilvăneni din adîncul lor somn să-i deșept și cu voie către tot ce e adevărat, plăcut și bun să-i trag”. El însuși, nu era transilvănean. Se născuse la Mișcolț, în Ungaria, la 20 decembrie 1808 din părinți români, originari din Grabova Macedoniei. Dar cine îl mai desparte astăzi, ca și atunci de altfel, de sufletul Transilvaniei pe care a iubit-o, cu care s-a identificat pînă în cea din urmă fibră a ființei? Cine ar mai putea să spună astăzi că Șaguna nu a fost și nu este transilvănean?

La 18 aprilie 1848 era hirotonit arhieru. Face cu acest prilej o declarație din care omul de 40 de ani ce lua jugul arhieriei Sibiului în locul lui Vasile Moga, ne apare a fi profund conștient de ceea ce își asuma: „Se cere de la mine ca prin ocîrmuirea mea să se pună în lucrare reînvierea diocezei noastre transilvăne și ca reînvierea aceasta să corespundă trebuinții Bisericii, mîntuirii (eliberării n.n.) poporului și spiritului timpului”.

În spiritul timpului, el a concentrat viața politică, socială și culturală a Transilvaniei, „sub bolta Bisericii ortodoxe”, după expresia Părintelui Stăniloae. Tocmai de aceea Transilvania avea nevoie în locul episcopilor slabi de pînă atunci, supuși sîrbilor, de un mitropolit al lor, independent. Și de unul mare. Să fie tribun, și lider politic, și cap spiritual, ca în toate deodată să fie exponentul poporului său. Acesta a fost Șaguna. Am spus că nu vom putea nici măcar aminti toate aspectele activității sale. Pe una din ele o vom pomeni totuși aici, spre a ilustra forța geniului său, originalitatea și clarvizunea: „Statutul organic al Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria și Transilvania”.

Introducînd, prin Statut, alegeri pentru preoți, învățători și deputați mireni, în conducerea eparhiilor, a protopopiatelor și în Congresul național bisericesc, în procent de două treimi față de o treime clerici, Șaguna a dat nu numai o structură solidă Bisericii Transilvaniei, dar i-a dat poporului Transilvaniei întregi, de la vîlădică la opincă, conștiința că este factorul determinant al existenței și propășirii Bisericii lui. A înrădăcinat Biserica în popor, în viața lui, cu sute și mii de rădăcini, întinse pînă la ultima familie, prin toți cei care alcătuiau de drept și de fapt toate organismele ei, alese prin vot, de la Congresul național bisericesc, pînă la Comitetul de parohie. Cine ar mai fi putut de atunci înainte scoate toate aceste rădăcini și dinti Biserica astfel temeluită de Șaguna? Experiența de la 1700 i-a fost de bună învățătură. Dacă atunci n-ar fi fost doar un instrument în mîna unui vîlădică slab și a cătorva protopopi timorați, n-ar fi fost atît de ușor a o clinti din loc. Ar fi trebuit întrebate forurile ei, mari și mici, ar fi trebuit să aibă loc o consultare a credincioșilor și alta ar fi fost atunci hotărîrea. Șaguna a dat Mitropoliei lui, de el reînființată la 1864 siguranța că nu va mai putea fi doborîțată, nici frîntă în două.

Pe scheletul Statutului și în virtutea drepturilor ce decurgeau din el ca lege românească și ortodoxă recu-

noscută de Imperiu, Șaguna a purces la organizarea unor instituții românești solide care au asigurat în continuare o dezvoltare normală și trainică, sigură, a vieții bisericești și naționale în Transilvania. Din aceste instituții vor ieși cei care vor pregăti unirea din 1918.

Statutul lui Șaguna, rămas astfel cu numele în istorie, n-a fost abrogat niciodată. Spiritul lui a inspirat toate legiuirile noastre bisericești. El a fost cum îl numea Octavian Goga, „magna charta” a organizării bisericești a românilor. În fapt, Statutul n-a fost numai legea fundamentală a organizării Bisericii. Am putea spune că el a fost, într-un fel, însăși constituția Transilvaniei într-o vreme în care totul se concentra în jurul Bisericii și se exprima prin instituțiile organizate și patronate de ea.

În primul său „sinod” la 12 martie 1850, cînd începuse lupta pentru reînființarea Mitropoliei Transilvaniei, Șaguna l-a avut și pe Avram Iancu. A fost în legătură cu Vasile Alecsandri, cu Alexandru Ioan Cuza, cu I. C. Brătianu, cu Mitropolitul Nifon din Țara Românească, întemeietorul Seminarului, cu sfințul episcop Calinic al Rîmnîcului, cu Dionisie Romano al Buzăului, cu Calinic Miculescu al Moldovei, cu frații episcopi Scriban și cu Melchisedec al Romanului. Toate numele acestea, cît ne spun despre ele, ne spun cîte ceva și despre Șaguna. Ar mai trebui să-l pomenim și pe egumenul Neamțului: Neonil care i-a trimis sute de cărți pentru eparhie și cele de trebuință pentru întemeierea tipografiei din Sibiu. Să nu uităm să amintim și faptul că de la Șaguna ne-a rămas vorba: „De o sută de ori de m-aș naște tot preot m-aș face”. Dar cîte n-ar mai fi trebuit să spunem știind că în Transilvania și la Sibiu „totul e de la Șaguna”, cînd e vorba de Biserica Ortodoxă!

A păstorit 25 de ani. A avut și necazuri. Polemici amare cu George Barițiu și neînțelegeri cu mitropolitul unit Șulățiu. A polemizat cu multă competență în ale lingvisticii — de altfel el a introdus caracterele latine în Cancelaria de la Sibiu și în tipografie —, cu I. Helade Rădulescu, improvizat în traducător al Bibliei. A oprit lectura traducerii acestui „mirean din Țara Românească”, tocmai el care emancipase ca nimeni altul pe mireni în Biserică! Dar emanciparea n-o făcea cu orice preț, ci cu știință despre ierarhia competențelor, care lui Helade Rădulescu îi scăpa. Dar a avut și mari satisfacții. S-ar putea spune că toți cei care l-au precedat, n-au făcut și n-au lăsat împreună cît a lăsat Șaguna singur în urma lui.

Nicolae Dobrescu povestește cum, înainte de a muri la 16 iunie 1873 în reședința sa din Sibiu, probabil în Camera Șaguna, de la stradă, ultimele cuvinte i-au fost „Fiți pe pace, aveți-vă bine, nu vă sfădiți”. Nu-i știu „sfăditori” pe transilvăneni astăzi dar, de pildă unii din cei de prin America, plecați mai demult, urmașii direcți ai celor pe care-i știa Șaguna, se pare că au mai păstrat cîte ceva din „darul” acesta! Sfatul cu gură de moarte al lui Șaguna mai e deci pe ici pe colo actual! Să ingenunchem la mausoleul de la Rășinari și să ne aducem aminte că Șaguna nu e numai acolo, ci în tot ce a făcut și a lăsat, cu uriașă generozitate și iubire, Transilvaniei și Ortodoxiei românești.

Popasurile mitropolitului Andrei Şaguna la Sălişte

(Date culese din însemnările de pe vechi cărți bisericești)

Puține nume sînt așa de populare și binecunoscute în satele și comunele din Transilvania ca cel al mitropolitului Andrei Şaguna. Chipul lui de mare arhieru, luminat organizator, înțelept povătuitor, îndreptător al vremurilor și destoinic circumitor este viu în sufletul credincioșilor noștri, împlinindu-se astfel profeticile cuvinte ale marelui învățat Nicolae Iorga: „Cît se va vorbi limba noastră pe cealaltă cină a munților părinți, Ardealul de legea răsăritului va ține minte pe acest maiestuos arhieru.”

Unul dintre satele din Transilvania care păstrează vie amintirea marelui mitropolit este Săliștea Sibiului.

Despre vizitațiunile canonice și despre legăturile părintești ale lui Şaguna avem urme prețioase lăsate de caligraful și inograful crânic Picu Procopie Pătruș pe scoarțele și foile cărților bisericești din Săliște.

Pe marginea unei file a Mineiului lunii aprilie (Rîmnic 1780), Picu Pătruș a însemnat: „În această zi

25 Aprilie 1848 a trecut Măria Sa episcopul Andrei Şaguna pe drumul cel mare pe la Mogoradie și au vorbit cu preoții și pe tot norodul l-a blagoslovit. Au venit dintii arhieru pe la noi ieșindu-i înainte protopopul Ioan Moga și directoru Moise Fulea și alți mulți...”

Altă însemnare se află în Mineiul lunii septembrie: „Întru această zi 23 septembrie 1851 au venit Măria Sa D. Episcop Andrei Şaguna la Săliște în zi de Duminică și au călugarit pe Dumnalui Kutoru cel bătrîn Dumitru Borcea la sfînta Biserica a Săliștei și i-au dat numele în călugărie David monah. L-au călugarit în sf. Dveru după utrenie.”

Despre Dimitrie Borcea cătorul cel bătrîn al Bisericii din Săliște, însemnările din vechile cărți bisericești ne spun, că a fost cător la Biserica Mare din anul 1818, îngrijind de averea bisericii pînă la anul 1847, cînd venind în Săliște Andrei Şaguna și descinzînd în ospitaliera lui casă a scris în Protocolul vizitațiunilor canonice următoarele: „În 18/6 Iulie

fiind eu subscrisul cu prilejul vizitației canonice în orașul Săliște și cercetînd sfînta biserică s-au aflat de bine ca pe lângă cătorul Dimitrie Borcea, fiind Domnialui însărcinat cu economia mare și cu bătrînețele împovărat, să se așeze încă trei cători și cu învoirea preoției și a toată obștea s-au denumit și cu jurămînt s-au întărit de cători Dimitrie Răcuci, Coman Schitea și Ioan Mosora, rămînînd Dimitrie Borcea cu numele de cător primariu și lada bisericii să se țină la cătorul primariu cu două chei, dintre care o cheie să se ție la cel mai bătrîn preot și ceialaltă la unul din cătorii care se va așeza de către preoți și de către obște.”

Bătrînul cător Dimitrie Borcea, care a fost călugarit spre apusul vieții a fost bine văzut și apreciat de mitropolitul Şaguna din care pricină a poposit adeseori în casa lui ospitalieră. În casa lui a chemat mitropolitul Şaguna la sfat pe bătrînii satului dîndu-le sfaturi, îndemnîndu-i să fie recunoscători pentru bineface-

rile care le-au moștenit de la părinții lor și sfătuiindu-i cu aceeași părintească dragoste să-și păstreze credința strămoșească, limba, datinile și obiceiurile străbune, care bunuri le-au cîștigat și păstrat cu atîtea jertfe de sînge străbunii.

Mitropolitul Şaguna preînd pe acest harnic gospodar cu înțeleaptă judecată a luat parte la înmormîntarea lui împreună cu tot soborul preoților, precum ne arată Protocolul morților din 16 august 1853: Monahul David, numit Dimitrie Borcea mort 15 august 1853 înmormîntat prin Excelenția Sa Episcopul Andrei Şaguna dimpreună cu tot soborul preoțesc.”

În Mineiul lunii iulie (Rîmnic 1780) se găsește următoarea însemnare: „Întru această lună în 27 iulie 1869 a venit excelenția Sa Mitropolitul Andrei Şaguna (întîi ca mitropolit) în biserică cea mare din Săliște la hramul Înălțării Domnului Hristos și au slujit sf. Liturghie dimpreună cu protopopu Ioan Hania, popa Dan Neamtu, popa Danil Neamtu, popa Danil Marcu de rînd fiind popa Onisifor Borcea și părintele Gherman capelanul și duhovnicul Mitropoliei.”

Mitropolitul Andrei Şaguna, în dese vizitațiuni, a cunoscut bine

Săliștea și pe harnicii ei locuitori cu dorința lor neastîmpărată după învățătură și progres în toate domeniile legate de viața lor sătească, de aceea și-a îndreptat cu părintească dragoste binevoitoarea sa atențiune spre ei.

Pentru deosebita atențiune părintească arătată de el bisericii și credincioșilor, cît și pentru nenumăratele sfaturi și îndemnuri, obștea credincioșilor din Săliște, în semn de recunoștință, l-a ales în anul 1863 deputat. Și deși Şaguna a fost „chemat” în Dieta Austro-Ungariei ca senator, a renunțat la această demnitate oficială și a acceptat locul de deputat al săliștenilor.

Această fiiască recunoștință a săliștenilor a adus o mare mîngăiere Mitropolitului Şaguna, înțit toate durnele sale dietale în sumă de 685 fl. le-a dăruit școlii primare din Săliște.

Personalitatea lui Şaguna a lăsat urme adînci în sufletul săliștenilor, care îi păstrează și astăzi la loc de cinste chipul lui de „preot deșteptării noastre și semnelor vremii profet” și în fiecare an în ziua de Sf. Andrei îi fac creștineasca pomenire, iar una din străzile principale ale Săliștei îi poartă numele.

Pr. I. Isacu

Vetre de spiritualitate Ortodoxă românească: Mănăstirea Moisei

(Continuare din pag. a 3-a)

se dea liberă trecere pe acolo călugărilor delegați să participe la sfîntirea Mănăstirii Moisei, dacă, din cauza zăpezii, nu s-ar putea reîntoarce în Moldova prin pasul Prislop.

Din actul ctitoricesc întocmit cu ocazia sfîntirii ei (1672), rezultă că Mănăstirea Moisei, ridicată de protopopul Mihail în hotarele Moiseiului, pe averea sa strămoșească, avînd hramul „Adormirea Maicii Domnului”, a fost înzestrată de toți credincioșii din Moisei, săraci și bogați, din voința lor liberă, cu o moșie considerabilă, ale cărei hotare se consfințesc prin acest act, potrivit voinței tuturor creștinilor din Moisei, de la mic la mare. Actul de danie pe veci al pămînturilor este făcut înaintea mai multor nobili din comunele învecinate: Șieu, Ieud, Dragomirești, Săcel, Săliște, Vișeu de Mijloc, precum și înaintea subpretorului Ionaș Vlad, ca și înaintea preoților din ținutul de sus, care au luat parte la sfîntirea mănăstirii. Dacă urmașii celor ce au înzestrat mănăstirea vor îndrăzni să o conturbe în posesia donațiilor făcute, ei vor trebui să plătească o amendă

de 2.000 florini. Actul poartă semnătura a 14 nobili din Moisei. Alte danii au fost făcute mănăstirii și mai tîrziu. Cît despre protopopul Mihail Coman, de care vorbește actul ctitoricesc din 1672, la bătrînețe s-a călugarit, ajungînd în 1717 starețul mănăstirii, iar după moartea sa, în anul 1732 i-a urmat la conducerea ei fiul său Hiorest.

Dintre numeroșii călugări moldoveni care veneau mereu la Mănăstirea Moisei — dat fiind faptul că aceasta era metocul unei mănăstiri din Moldova — spre a aduce cărți de slujbă sau alte daruri (veșminte și obiecte bisericești), în anul 1737 e amintit ieromonahul Gheorghe de la Mănăstirea Neamț, care a stat aici o jumătate de an, iar între anii 1779—1780 Andrei, arhimandrit de Moldova.

La Mănăstirea Moisei a funcționat multă vreme o școală pentru pregătirea cîntăreților bisericești, care își recrutau ucenicii nu numai din părțile învecinate, ci și din ținuturi transilvănene mai îndepărtate.

Unirea unei părți a românilor ardeleni cu Biserica Romei prin silnicul act de la 1700, n-a avut atunci o urmare directă asupra mănăstirii. Aceasta a rămas și pe mai departe mănăstire ortodoxă, dar indirect s-au exercitat presiuni și silnicii asupra ei, de către reprezentanții stăpînirii străine din Transilvania. Aceasta rezultă dintr-o scrisoare a egumenului Mănăstirii Putna, Calistrat, adresată în anul 1759 către episcopii, vicarii, protopopii, preoții și boierii din Maramureș. Scrisoarea face cunoscut că Mitropolitul Moldovei, Iacob Stamate (el însuși ardelen de prin părțile Bistriței), dimpreună cu soborul Mănăstirii Putna, au ales ca egumen al Mănăstirii Moisei pe Teofan, care să fie „socotitor și purtător de grijă la acel schit din Moisei”. Mai departe, scrisoarea invită pe toți dregătorii bisericești și laici ca pe acest egumen, dimpreună cu călugării ce se află acolo „din porunca noastră”, nimeni să nu-i supere cu nimic, ca să aibă pace și bună liniște în slujirea trebuințelor credincioșilor, urmînd rînduiala Bisericii Răsăritului și să nu fie nimeni

smintit întru nimic cu ceva în afara dogmelor Răsăritului.

Merită subliniat pasajul final din scrisoare, în care, în fața persecutorilor ce voiau să impună maramureșenilor Uniția, se subliniază toleranța religioasă românească din Moldova.

Cu toate aceste intervenții, persecuțiile împotriva mănăstirii n-au încetat. Din acest motiv, călugării ei adeseori au fost siliți să ia calea pribegiei în lipsa lor servind preoți de mir. La 1843 se afla la mănăstire un călugăr rus care știa românește, Iosafat Zsetcky, care împreună cu un confrate, Laurențiu Kario, au stat aici mai mulți ani. Au mai urmat apoi alți doi călugări, după care au început să slujească la mănăstire numai preoți uniți, iar de la 1874 încoace, îl găsim așezat aici pe preotul unit Petru Mihaly, în timpul căruia, între 1904 și 1910, s-a zidit noua biserică a mănăstirii din piatră și cărămidă, mult mai spațioasă, care s-a sfîntit în 1911. După 1874, ea a devenit biserică parohială a parohiei Moisei II. După istoricul act al Revenirii din 1948, Mănăstirea Moisei a redevenit ortodoxă, pînă în 1960 succedîndu-se la conducerea ei trei arhimandriți, un ieromonah și un protosinel, după care ea a devenit biserică parohială a parohiei Moisei III.

Deoarece vechea biserică a Mănăstirii este monument istoric, dăm câteva date asupra ei. Biserica este de proporții mici, din lemn de molid, în lungime de 12,5 m, lățime de 4,5 m, iar înălțimea turnului de la sol este de circa 15 m. Are altar, naos, pronaos și pridvor deschis. Planul este cel al bisericilor de lemn maramureșene, cu turle cu bază patrată, în virful ei avînd o cruce de fier ciocănit. Ușile și ferestrele sînt mici, fiind acoperite cu draniță. Ea a suferit mai multe restaurări, ultimele două (din 1954 și 1963) fiind făcute de Direcția Generală a Monumentelor Istorice.

Iconostaul are patru rînduri de icoane. Vechea pictură din naos a fost făcută în ulei, pe pînză de in, dar a fost acoperită cu ghips, suprapunîndu-i-se o pictură mai nouă. Zugrăvit e necunoscut, aparținînd desigur vreunei școli locale de pictură.

Fiind declarată monument istoric, biserică veche a mănăstirii rămîne o mărturie a credinței străbune care a însuflețit pe maramureșeni și a menținut peste veacuri unitatea lor în simțire și trăire creștinească și românească, precum și o dovadă vie a legăturilor permanente dintre românii din cele trei Principate românești.

Arhid. Prof. Ioan Zăgrea

ȘTIRI — INFORMAȚII — ȘTIRI — INFORMAȚII ȘTIRI — INFORMAȚII — ȘTIRI — INFORMAȚII ȘTIRI — INFORMAȚII

NOUTATE EDITORIALĂ

Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române, Manual pentru Seminariile teologice, Tipărit cu aprobarea Sf. Sinod și cu binecuvîntarea Preafericitului Iustin, Patriarbul Bisericii Ortodoxe Române, Ediția a II-a, Sibiu, 1978, 476 p.*

Grija manifestată constant de Conducerea noastră bisericească față de învățămîntul teologic își găsește concretizare, între altele, și în edi-

tarea manualelor didactice necesare. Am semnalat în paginile publicației noastre toate noutățile din acest domeniu.

Recent a fost difuzată ediția a II-a a manualului de „Istoria Bisericii Ortodoxe Române” al P. C. pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, destinațat Seminarilor teologice. Precum mărturisește însuși autorul, actuala ediție „se înfățișează mult îmbunătățită” față de ediția din 1972. S-a ținut seama de cercetările istorice întreprinse în ultimii ani, ca și de sugestiile venite din partea unor spe-

„Alpii Transilvaniei”

Martî, 8 mai 1979, Filarmonica de stat din Sibiu a executat în premieră Simfonia în mi-be-mol major a P. C. pr. prof. Gheorghe Șoima, subintitulată: „Alpii Transilvaniei.” Simfonia are patru părți, fiecare cu cîte o subintitulare și anume: Maestrosoculmi și păstorii; Allegro vivace — Ape repezi și vietăți de munte; Lento — În memoriam și Rizoluto — Neclintiți.

Cei ce au ascultat-o în seara arătată — sala teatrului fiind arhiplină — am vibrat din nou ca un diapazon alături de sufletul ales și încărcat de har al autorului, preotul și profesorul Gheorghe Șoima, care ne-a purtat ca de mină în inima Carpaților noștri, spre culmile pierdute în ceață, pe la izvoare și cascade, seara la stîna, încît nouă, celor ce ne iubim munții, chiar dacă sintem mai puțin inițiați în tehnica și arhitectura muzicală, nu ne-a fost greu să intuim ceea ce autorul a

expresat atît de izbit în grai muzical. Au fost momente, în cursul desfășurării Simfoniei, în care parcă vedeam aievea saltul căprioarelor, parcă auzeam zefirul strecurîndu-se în seara prin cetina brazilor, parcă vedeam turmele liniștite ca și crainicii munților cîntîndu-și doinele, dar și fragmente muzicale, adevărate imne închinute nu numai statorniciei acestor Alpi românești ci și oamenilor acestui pămînt, înfrățiți între ei și cu mediul ce-i înconjoară.

Așa cum se înfățișează, cartea intrunește toate calitățile unei reușite apariții editoriale. Bogata experiență didactică acumulată a ajutorului să alcătuiască un manual întru totul accesibil elevilor semina-

riști cărora le este destinat.

Interpretată în chip strălucit de orchestra sibiană a Filarmonicii de stat, dirijată cu mină de adevărat maestru de Petre Sbărcea, simfonia pe care o semnalăm se adaugă celorlalte compoziții bisericești și patriotice pe care le-a creat părintele profesor Gheorghe Șoima, compozitorul consacrat, stimat și iubit de obștea în mijlocul căreia lucrează.

Gh. Papuc

Vizita unui grup de profesori americani

În ziua de 30 iunie la Centrul mitropolitan din Sibiu a sosit în vizită un grup de profesori americani. Grupul era alcătuit din: părintele John Sarantos preotul bisericii ortodoxe grecești din Lowell, Massachusetts, profesor de teologie pastorală la Școala de teologie „Holy Cross” din Boston, însoțit de doamna Niki Sarantos, pastorul prof. dr. Theodore Romberg, șeful catedrei de filozofie și religie, decanul secției umaniste a Colegiului „Emerson” din Boston, membru al Comisiei „Credință și Constituție” a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și autor a numeroase cărți, profesorul Thomas H. Dahill, șeful catedrei de artă de la același colegiu, membru al Academiei Americane de la Roma și al multor instituții de caritate din Boston. Cunoscut pictor, D-l Thomas H. Dahill este și autorul unor lucrări de factură religioasă dintre care unele au dobîndit reputație mondială. Grupul a fost condus de profesor dr. George R. Ursul, american de origine română, șeful catedrei de istorie de la Colegiul „Emerson”, membru al Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din Statele Unite și Canada, calitate în care a participat la cea de a IV-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Uppsala în 1968. Așa cum însuși a mărturisit, Domnia Sa a venit de cinci ori în România pentru a-și descoperi rădăcinile strămoșești și pentru a scrie o carte despre cultura românească.

Oaspeții americani au însoțit a doua zi pe Înalt Prea Sfîntul Mitropolit Nicolae la Catedrala Mitropolitană unde părintele John Sarantos a făcut parte din soborul de preoți care au săvîrșit Sfînta Liturghie.

Însoțit de P. C. Părinte Arhimandrit Vasile Cornilă, vicar mitropolitan, P. C. Arhidiacon prof. dr. Constantin Voicu, prorectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu și de P. C. Părinte prof. dr. Teodor Bodogae, oaspeții au vizitat în după amiaza aceleiași zile Muzeul Brukenthal precum și biserică și colecția de icoane pe sticlă de la Sibiul. P. C. Părinte Zosim Oancea, parohul locului a prezentat istoria multiseculară a românilor din Sibiul, viața lor religioasă precum și preocupările artistice ale românilor din Transilvania, în special arta icoanelor pe sticlă. Corul de femei al bisericii a interpretat bucăți corale, religioase și patriotice.

În timpul celor două zile petrecute la Sibiu oaspeții s-au întretînut cu I. P. S. Mitropolit Nicolae care le-a vorbit despre viața bisericească din Arhiepiscopie, în trecut și în prezent.

Oaspeții au fost adînc impresionati de frumusețea locurilor vizitate și a tradițiilor poporului nostru și au exprimat cuvinte de aleasă prețuire pentru ospitalitatea care le-a fost arătată în tot timpul șederii la noi.

A. Jivi

Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export — Import Presă București, P. O. Box 136-137 — telex: 11226, str. 13 Decembrie nr. 3.

COMITETUL DE REDACȚIE: Dr. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului — președinte; Pr. prof. Dr. Dumitru Abrudan — redactor responsabil; Lector Aurel Jivi — redactor adjunct; Arhid. Gheorghe Papuc, Pr. prof. Dr. Mircea Păcurariu — membri; tehnoredactor: Diac. Ezechiel Oancea.

ARTICOLELE ȘI CORESPONDENȚA se adresează REDACȚIEI Telegrafului Român, Sibiu, str. 1 Mai nr. 35. — Articolele nepublicate nu se înapoiază.